

М.В. Болдуєв,
к.е.н., доцент кафедри державного управління
та адміністративного менеджменту
Класичного приватного ун-ту

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО АПК

Статтю присвячено обґрунтуванню напрямів удосконалення фінансово-кредитних важелів регулювання розвитку регіонального АПК. Визначено необхідність підвищення відповідальності сільськогосподарських товаровиробників за неефективне використання наданої фінансової підтримки. Визначено пріоритетні напрями державної підтримки сфери АПК. Запропоновано заходи щодо залучення переробних підприємств регіону до забезпечення державних закупівель.

Ключові слова: Субсидії, державна підтримка, агропромисловий комплекс, пріоритетні напрями.

Державна підтримка в сучасних умовах необхідна як засіб збереження і зростання виробничого потенціалу реально функціонуючого великого сільськогосподарського виробництва та вирівнювання диспаритету цін. Основною її формою є субсидування, здійснюване як з державного, так і регіонального бюджетів. На діяльність підприємств впливають невчасність і неповна виплата державних асигнувань. Крім того, систематичні затримки фінансування з державного бюджету, при прогресуючій інфляції, знецінюють субсидії, різко знижуючи їх стимулюючу роль.

Дослідженню проблем економічного регулювання і підтримки аграрного сектора економіки присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних учених. Удосконаленню фінансового механізму регулювання розвитку АПК багато уваги приділяють О. Бірюкова, О. Бородіна, О. Гудзь, І. Комарова, Н. Левченко, Д. Полозенко, Б. Супіханов, О. Усатюк та ін. Проте необхідність підвищення ефективності використання бюджетних коштів спрямованих на фінансову підтримку підприємств АПК визначає актуальність подальших досліджень у цій сфері.

Мета статті – обґрунтувати напрями удосконалення фінансово-кредитних важелів регулювання розвитку регіонального АПК.

Очевидно, що економічне регулювання в сільському господарстві у будь-яких умовах вимагає доповнення у вигляді фінансових і кредитних важелів. Особливо це важливо в умовах наявних кризових явищ українського ринку, коли має місце різка зміна цінових і фінансових пропорцій, а також загальних умов відтворення і самої економічної системи. Необхідно враховувати, що саме фінансово-кредитні важелі здатні скоректувати наявні диспропорції у розвитку АПК і економіки.

Значущість фінансово-кредитних важелів – об'єктивно необхідного елементу системи регулювання – визначається, по-перше, вибірковістю їх дії, а, по-друге, можливістю конкретизації дії.

Зрозуміло, при ухваленні рішень з цього питання необхідно враховувати стан бюджету. Проте при будь-якому стані бюджету необхідно передбачати дотації і субсидії аграрному сектору, інші форми бюджетних асигнувань.

Іншим моментом, пов'язаним із реалізацією фінансово-кредитних важелів регулювання АПК в Україні, є запізнювання заходів з надання дотацій і субсидій. Втрати сільськогосподарських підприємств в результаті складаються на декількох рівнях. Вони “сплачують” інфляційний податок, упускають можливість своєчасного придбання основних і оборотних засобів або купують їх на менш вигідних умовах, збільшують свою кредиторську заборгованість і вимушені нести витрати зі сплати відсотків.

Швидких і чудотворних рішень тут немає. Перш за все необхідно різко підвищити ефективність використання коштів, що виділяються державою. Із досвіду України можна зробити парадоксальний висновок, що зменшення обсягів підтримки супроводжується погіршенням їх використання і зниженням віддачі. Кредити “проїдаються”, збільшується незавершене будівництво, зменшується ефект на одиницю коштів. Серед основних причин такого стану справ важливе значення має організаційний чинник: слабшали відповідальність і дисципліна; зменшився адміністративний контроль, який має величезне значення в ринковій економіці; не створені організаційні структури, здатні адекватно новим умовам управляти процесами; не відпрацьовані нові

процедури надання і контролю коштів.

До причин об'єктивного характеру слід віднести інфляцію, яка знецінює кошти у порівнянні з потребами; змінює структуру цін і тим самим постійно змінює співвідношення в необхідному розподілі коштів.

Існують й економіко-політичні причини – відсутність установки на селективну і диференційовану підтримку замість загальної і недиференційованої. У зв'язку з цим вважаємо невірною пропозицію, що “фінансова підтримка повинна перш за все бути пов'язана з подоланням дефіциту сільськогосподарської продукції” [4, с. 7]. Односторонній підхід не відповідає складності стану речей на ринку сільськогосподарської продукції. Для окремих галузей необхідне нарощування виробництва. Це перш за все експортоздатна й імпортозаміщуюча продукція (окремі види зерна, рослинне масло, соя, рапс і ряд інших). Принцип в даному аспекті один: те, що може ефективно вироблятися в Україні, повинно вироблятися в обсягах, що забезпечують основні потреби країни і регіонів. Тут не обійтися без державного протекціонізму. Він покликаний вирішити два завдання. Перше – захистити на перших порах відносно слабких вітчизняних виробників від масованого імпорту продовольства і сільськогосподарської сировини. Друга – сприяти експорту надлишків конкурентоздатних видів продукції сільського господарства.

Інша справа продукція, яка при нинішньому стані платоспроможного попиту знаходиться у відносному надлишку. У такому разі фінансова підтримка покликана стимулювати зростання ефективності виробництва. Це стосується більшості продукції тваринництва.

Фінансова підтримка повинна здійснюватися в рамках конкретних програм і проектів. У принципі для кожного окремого продукту (або найважливіших з них) потрібні особливі програми. Останні повинні враховувати наявність труднощів зі збутом продукції, її конкурентоспроможністю, зокрема на світовому ринку. У програмах необхідно зафіксувати не тільки фінансові, але і цінові умови, порядок квотування та ін.

Надання фінансової підтримки (пільгового кредиту, дотацій) супроводжується встановленням з боку держави умов. Це можуть бути рівень ефективності виробництва, якість продукції, виконання квот, частка сільського господарства в доходах, порідність худоби та ін.

Державні ресурси повинні використовуватися з жорстким дотриманням цільового призначення, а виробники, що отримали фінансову підтримку, нести економічну відповідальність за непродуктивне використання коштів. Тому субсидії, дотації, суми відшкодування за пільгове кредитування мають повертатися при порушенні умов надання таких коштів.

У кожному випадку визначається максимальна величина фінансової підтримки. Вона встановлюється у розрахунку на господарство, на працівника, на одиницю об'єкту, що будується та ін.

Кошти надаються на компенсаційно-пайовій основі. Це означає, що держава компенсує тільки частину витрат і притому таких, що були дійсно понесені. Співвідношення участі держави і виробника може розрізнятися залежно від змісту проекту або програми. У дорожньому будівництві питома вага бюджетних коштів, згідно досвіду країн Східної і Західної Європи досягає максимальних величин.

Державні кошти на капітальне будівництво необхідно виділяти під проекти на конкурсній основі, залучаючи до конкурсів як державні так і недержавні підприємства. Учасники і виконавці проектів також вкладають свої ресурси на пайових засадах. Дані проекти повинні бути ефективними не тільки з погляду виробництва, але і попиту на продукцію, її конкурентоспроможністю з позицій зіткнення з імпортними товарами з урахуванням можливостей комплектації вітчизняним устаткуванням та ін.

У конкретних умовах України вкрай важливо залучати підприємства для участі своїми грошовими коштами в проектах. Необхідно, зокрема, створити можливості в сучасній несприятливій ситуації для пайової участі інвестора або виробника. Залежно від змісту програми це можуть бути податкові пільги до продукції, що реалізовується, пільгове кредитування і державні гарантії при

кредитуванні, розповсюдження практики прискореної амортизації тощо.

При проведенні такої політики більшість субсидій носитимуть характер субвенцій, оскільки вони мають цільовий характер, повертаються при порушенні умов надання і складають лише частину витрат разом з власними коштами.

Аналогічний підхід необхідно здійснити щодо пільгового кредитування. Останнє поступово повинно розповсюджуватися не на сферу виробництва або форму господарювання, а призначатися для тих, що беруть участь в тій або іншій програмі або проекті. При цьому можливі переваги для проектів у пріоритетних галузях.

У рамках оптимізації кредитного механізму у зв'язку з фінансовою кризою збільшується проблема реструктуризації боргів. Умови ринкової економіки, обставини українського аграрного сектора, що склалися, диктують необхідність виділення боржників, що не мають коштів для повернення кредитів, але зберегли хороший кадровий і виробничий потенціал для ефективного виробництва. Для таких випадків необхідна особлива програма, згідно якої під розроблені проекти санації або модернізації господарства виділяються пільгові кредити (пільговий відсоток з річним або дворічним відстроченням виплат). Одночасно доцільно передбачити пролонгацію виплати заборгованостей. У низці господарств часткове їх погашення необхідно здійснювати на основі обліку затримки виплат держави за продану підприємствами продукцію. При даному підході затримані кошти розглядаються як борг, а до держави висуваються вимоги, аналогічні санкціям банків до боржників. У рахунок цього боргу погашаються кредити господарств. Крім того, як один із варіантів слід запропонувати компенсацію державними органами втраченої вигоди підприємств, втрат, пов'язаних з санкціями за несвоєчасні платежі, а також у зв'язку з необхідністю використання кредитів комерційних банків.

Поліпшення кредитного механізму тісно пов'язано з розширенням мережі кооперативних банків і кооперативних кредитних спілок. Для підтримки їх

створення з боку держави доцільно встановити нижчий поріг для величини статутного капіталу, пільги за розміром резервного фонду, субсидування частини витрат на формування банків, навчання персоналу, придбання устаткування тощо.

Дуже важливо виділити пріоритетні напрями фінансово-кредитної підтримки держави. При вирішенні цього завдання слід мати на увазі важливу закономірність: чим більша кількість пріоритетів, тим більше навантаження на бюджет і складніший механізм регулювання. Враховуючи стан бюджету і незбалансованість механізмів регулювання, кількість таких пріоритетів повинна бути різко обмежена, це по-перше, а по-друге – вони повинні бути максимально привабливими для виробників. Останнє має сприяти практичній реалізації пайового принципу участі в програмах і проектах.

На нашу думку, серед пріоритетних напрямів державної підтримки повинні бути: структурна перебудова сільського господарства і АПК в цілому, перш за все розвиток бази зберігання і переробки, сільської промисловості та промислів; розширення імпортозаміщуючих і експортоздатних видів продукції; сприяння розвитку кооперативних банків, кредитних товариств, страхових кооперативних товариств та ін.; підтримка меліоративної бази, культурно-побутової сфери, дорожньої й іншої інфраструктури.

До найважливіших умов надання фінансово-кредитних ресурсів для господарств повинні стати наявність планів або проектів реконструкції, модернізації або розвитку бази зберігання і переробки, наявність працівників і перш за все керівників з потрібною кваліфікацією, документів про стан підприємства і оцінкою можливостей ефективного виробництва.

Одночасно дуже важливо гарантувати певну стабільність фінансової підтримки. Зважаючи на практику, що склалася, необхідно законодавчо закріпити зобов'язання держави, у тому числі й у разі затримки при розрахунках. Перший підхід, більш жорсткий, передбачає санкції до держави при затримці відповідних дотацій та субсидій. Інший варіант – індексація затриманих фінансових ресурсів за офіційним індексом інфляції. В обох

випадках слід було б зобов'язати державні органи компенсувати втрати підприємств, пов'язані з необхідністю використання комерційних кредитів, з санкціями за несвоєчасні платежі, втраченою вигодою.

Макроекономічна стабілізація регіону – основа підвищення продовольчої безпеки: зростання економіки обумовлює зростання реальних доходів населення і, відповідно, попиту, що у свою чергу визначає зростання агропромислового сектора.

Зміна напрямів матеріальних і фінансових потоків на продовольчих ринках, сукупний оборот яких наближається до загальних витрат усього державного бюджету, може зробити набагато більший вплив на АПК, ніж безпосередньо бюджетна підтримка [3, с. 20]. Так, найважливішим напрямом реалізації стратегії стабілізації збуту і постачання переробних підприємств АПК повинен бути механізм конкурсних закупівель. Конкурс по закупівлі продукції за бюджетні кошти завжди передбачає розміщення достатньо крупного державного (регіонального) замовлення, отримання якого повинне бути вигідним для будь-якого підприємства.

Необхідно розробити механізм залучення підприємств переробної промисловості до виконання державних і регіональних замовлень через розширення їх участі в конкурсах, що проводяться бюджетними установами. Це може бути досягнуто за умови інституційної і консультаційної підтримки з боку держави в особі відповідних обласних структур: підприємствам переробної промисловості Департамент з економіки держадміністрації Запорізької області розсилає на початку поточного року графік конкурсів, які проводитимуться бюджетними установами протягом року, у свою чергу Головне управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації надає бюджетним організаціям реєстр підприємств переробної промисловості й здійснює консультаційну підтримку даних підприємств в процесі їх участі в конкурсі.

Доцільно використовувати конкурсний механізм і для державних закупівель сільськогосподарської продукції. Відкритий конкурс є способом

видачі замовлень на постачання сільськогосподарської продукції за наперед оголошеним в спеціальному документі умовами, що передбачають залучення до певного терміну на принципах змагання пропозицій від декількох учасників конкурсу з метою забезпечення для їх організації найбільш вигідних умов операції. На конкурсній основі можна проводити й відбір підприємств із зберігання і первинного доопрацювання сільськогосподарської продукції.

У найближчій перспективі в регіоні необхідно здійснювати закупівлі через об'єднане регіональне замовлення. Спільна координація державних замовників з метою об'єднання їх замовлень по однотипній сільськогосподарській продукції дає можливість одержати додаткову економію бюджетних коштів від закупівель великих партій продукції.

Конкурсна система закупівель сільськогосподарської продукції для потреб регіону стимулює розвиток аграрного ринку, перерозподіляє бюджетні кошти на користь конкурентоздатних сільськогосподарських товаровиробників; прискорює реформу виконавчої влади, оскільки забезпечує підвищення ступеня відкритості процедур державних закупівель. Проте це може бути досягнуто при дотриманні всіх правил і процедур проведення конкурсних торгів.

Здійснення закупівельних і товарних інтервенцій сільськогосподарської продукції на конкурсній основі для регіональних потреб забезпечують: підвищення ефективності витрачання державних фінансових ресурсів; певний вплив держави на процес ціноутворення (конкуренція постачальників за отримання державного замовлення на постачання продукції призводить у кінцевому підсумку до встановлення реальних цін, що покривають витрати товаровиробника); максимальну гласність і відкритість процедури витрачання бюджетних коштів; створення конкурентного середовища, необхідного для розвитку підприємницької ініціативи, за допомогою високого рівня конкурсних вимог, а також становлення аграрного ринку; залучення до співпраці із забезпечення потреб держави сільськогосподарською продукцією постачальників будь-якої форми власності на основі кваліфікованого відбору.

Даний спосіб закупівлі вигідний не лише державі, але і виробникам сільськогосподарської продукції, оскільки, по-перше, вони економічно зацікавлені у збуті своєї продукції, а, по-друге, торги – це ефективний індикатор, який формує рівноважні ціни на сільськогосподарську продукцію.

У сучасних умовах у зв'язку з малим обсягом бюджетне фінансування може бути використано в основному як механізм запуску і коригування тих ринкових процесів, які здатні підсилити державну дію в напрямку підвищення стійкості АПК. Основні заходи бюджетної політики повинні створювати певний важіль ринкових сил й оцінюватися за тим ефектом посилення, який створює конкретна державна дія в економіці. Забезпечення необхідних пропорцій стійкого економічного зростання агропромислового комплексу у відносно короткий час можливе лише на основі вдосконалення умов виробництва, якісного оновлення засобів праці й застосування прогресивних технологій. Перехід до безперервного інноваційного процесу надасть можливість комплексно вирішувати економічні, соціальні, технічні, екологічні проблеми стійкого розвитку агропромислового комплексу.

Список використаних джерел

1. Бірюкова О. Про фінансову підтримку підприємств АПК шляхом компенсації плати за користування кредитами / О. Бірюкова // Бухгалтерія в сільському госп-ві. – 2007. – № 12. – С. 11–14.
2. Бородіна О. М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України / О. М. Бородіна, О. М. Могильний // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 55–61.
3. Бутко М. П. Ефективність державної підтримки сільського господарства в Україні: реалії та перспективи / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С. М. Зеленський // Вісн. екон. науки України. – 2007. – № 2. – С. 19–24.
4. Гудзь О. Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств через механізм здешевлення кредитів / О. Є. Гудзь, А. В. Сомик // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 54–63.
5. Довганчин Г. В. Роль державного регулювання економічних відносин в агропромисловому виробництві / Г. В. Довганчин // Економіка АПК. – 2000. – № 5. – С. 3–8.
6. Комарова І. В. Становлення та розвиток законодавчого регулювання бюджетної підтримки аграрного сектора в Україні / І. В. Комарова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2007. – № 3. – С. 108–113.
7. Левченко Н. М. Удосконалення механізму розподілу державних дотацій і компенсацій АПК / Н. М. Левченко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2008. – № 2. – С. 138–144.
8. Полозенко Д. В. Прямі та непрямі форми державної підтримки сільськогосподарських підприємств / Д. В. Полозенко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. –

С. 40–44.

9. Супіханов Б. К. Бюджетна підтримка сільського господарства / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 61–66.

10. Усатюк О. Дотації на підтримку сільгоспвиробника / О. Усатюк // Справочник економіста. – 2006. – № 6. – С. 90–92.

Boldouev M.V. Rise of efficiency of finance-crediting levers of regional APC development regulation.

The article is devoted to the direction finding improvement of financial leverages of adjusting of development of regional agrarian complex. Certainly necessity of increase of responsibility of agricultural commodity producers for the ineffective use of rendered financial support. Certainly priorities directions of state support of agrarian complex. Measures are offered in relation to bringing in of processing enterprises of region to providing of government purchases.

Key words: Subsidies, state support, agroindustrial complex, priority directions.

Болдуев М.В. Повышение эффективности финансово-кредитных рычагов регулирования развития регионального АПК.

Рассмотрены основные направления усовершенствования финансово-кредитных рычагов регулирования развития регионального АПК. Обозначена необходимость повышения ответственности сельскохозяйственных товаропроизводителей за неэффективное использование предоставленной финансовой помощи. Определены приоритетные направления государственной поддержки сферы АПК. Предложены мероприятия по привлечению перерабатывающих предприятий региона к обеспечению государственных закупок.

Ключевые слова: субсидии, государственная поддержка, агропромышленный комплекс, приоритетные направления.